

สถานภาพความรู้จิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในประเทศไทย: พลสำรวจวารสารและหนังสือวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษา*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเชิงสำรวจนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสถานภาพองค์ความรู้ด้านศิลปะญี่ปุ่น โดยเฉพาะจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัย ในวารสารวิชาการ หนังสือวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย และวิเคราะห์ปัจจัยเกี่ยวกับแนวโน้มสถานภาพความรู้จิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในไทย โดยแบ่งการเก็บข้อมูลเป็น 2 ส่วน หนึ่ง คือ บทความวิจัยบทความวิชาการจากวารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา วารสารญี่ปุ่นศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารรวมบทความหลังงานประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา ระหว่างค.ศ. 2019-2023 และสอง การสืบค้นความรู้จิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นจากหนังสือวิชาการจากสำนักหอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยศิลปากร ผลการศึกษาพบว่า 1. ระหว่าง ค.ศ. 2019-2023 ไม่ปรากฏบทความวิชาการที่วิเคราะห์จิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในวารสารที่สำรวจ 2. ผลการสำรวจในหนังสือวิชาการไทยนั้น เริ่มพบความรู้เกี่ยวกับศิลปะญี่ปุ่นตั้งแต่ ค.ศ. 1960 และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 1997 (ทศวรรษ 2540) อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปะญี่ปุ่นและผลงานของศิลปินยังไม่กระจายกว้างขวาง ที่พบมากได้แก่ Hokusai, Hiroshige และ Sesshu 3. น่าจะมีปัจจัยจากกระแสความสนใจญี่ปุ่นในชาติตะวันตกตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 และการศึกษาด้านศิลปะในประเทศไทยที่มีพื้นฐานจากรูปแบบการศึกษาตะวันตก ใช้แหล่งอ้างอิงองค์ความรู้เรื่องจิตรกรรมภาพพิมพ์ญี่ปุ่นจากเอกสารภาษาอังกฤษ แนวโน้มองค์ความรู้จึงยังจำกัดอยู่ในกรอบการศึกษาของตะวันตกและประเด็นศึกษายังไม่กว้างขวาง

คำ

สำคัญ

สถานภาพความรู้, จิตรกรรมญี่ปุ่น, ภาพพิมพ์ญี่ปุ่น, ศิลปะญี่ปุ่น, ประเทศไทย

* ขอขอบคุณ Center for Japanese Language and Culture, Osaka University ที่มอบโอกาสเดินทางทำงานและเข้าถึงแหล่งข้อมูลในสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัย

The State of Knowledge About Japanese Paintings and Prints in Thailand: A Survey of Journals of Japanese Studies and Academic Books

Abstract

This article explores the current state of knowledge about Japanese arts before the contemporary era, particularly Japanese painting and prints, as found in academic journals and scholarly books on Japanese studies in Thailand. It also analyzes the factors contributing to these trends. The data were collected in two parts: first, research articles and scholarly papers from the JSN Journal, the Thammasat Journal of Japanese Studies, and proceedings from the Japanese Studies Association of Thailand (JSAT) conferences between 2019 and 2023; and second, academic books sourced from the libraries of Chulalongkorn University, Thammasat University, Chiang Mai University, and Silpakorn University. The results were that between 2019 and 2023, there were no research papers on Japanese painting or prints in the surveyed journals. In terms of Thai scholarly books, knowledge of Japanese arts, especially Japanese painting and prints, began to appear around 1960 and has increased since the late 1990s. However, knowledge about Japanese artists and their works remains limited to prominent figures, such as Hokusai, Hiroshige, and Sesshu. This trend may be influenced by the Western interest in Japanese culture since the nineteenth century and the Western-based art education system in Thailand, which relies on English-language sources for information on Japanese artistic imagery. Consequently, the knowledge is confined within Western academic frameworks, and the scope of study remains narrow.

words

state of knowledge, Japanese painting, Japanese prints, Japanese arts, Thailand

1. บทนำ

ญี่ปุ่นศึกษา (Japanese Studies) หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับญี่ปุ่นด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ กระแสความสนใจ “ญี่ปุ่นศึกษา” ที่เห็นได้ชัดจนมักเกิดขึ้นในช่วงที่ญี่ปุ่นมีบทบาทต่อโลกภายนอก เช่น กระแสญี่ปุ่นศึกษาในประเทศจีนเริ่มเห็นได้ชัดในช่วงสงครามจีน-ญี่ปุ่น (ค.ศ. 1894-1895) ยิ่งช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อญี่ปุ่นแสดงแสนยานุภาพและราวทศวรรษ 1970 ที่เศรษฐกิจประเทศญี่ปุ่นฟื้นตัวอย่างรวดเร็ว ยิ่งเห็นแนวโน้มของกระแสญี่ปุ่นศึกษาในโลกทั้งตะวันตกและตะวันออกรวมถึงในประเทศไทย การศึกษาสถานภาพความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยไม่ใช่เรื่องใหม่ มีนักวิชาการรวบรวมผลสำรวจองค์ความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยไว้แล้ว ตัวอย่างเช่น สิดา สอนศรี (2551) สำรวจข้อมูลสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับญี่ปุ่นตั้งแต่ ค.ศ. 1907-1995 สรุปผลพอสังเขปได้ว่า ช่วงแรก ค.ศ. 1907-1945 ประเทศญี่ปุ่นมีบทบาททางการเมืองและเศรษฐกิจในไทยและยังเข้ามามีอิทธิพลในช่วงสงครามโลก ลักษณะงานเขียนเกี่ยวกับญี่ปุ่นช่วงนี้เน้นการให้ข้อมูลเรื่องการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมากกว่าทวีวิเคราะห์ ช่วงที่ 2 ค.ศ. 1946-1969 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จบลง ญี่ปุ่นฟื้นตัวและเศรษฐกิจเติบโตอย่างรวดเร็ว อิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นแทรกซึมสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมถึงประเทศไทย อย่างไรก็ดี ลักษณะงานเขียนยังเป็นหนังสือมากกว่างานวิจัย แต่พบจำนวนมากขึ้นเนื่องจากญี่ปุ่นก้าวขึ้นมามีบทบาททางเศรษฐกิจและเป็นที่สนใจของนานาชาติประเทศ ช่วงที่ 3 ค.ศ. 1970-1979 ประเทศไทยดำเนินการค้ากับประเทศญี่ปุ่นมากขึ้น ประกอบกับมีนักศึกษาไทยที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศญี่ปุ่นเดินทางกลับมา จึงมีงานเขียนวิเคราะห์ด้านเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นมากขึ้น ประกอบกับเป็นช่วงที่ญี่ปุ่นเติบโตจนกลายเป็นชาติทรงอิทธิพลชาติหนึ่ง จึงเริ่มมีบทบาทในประเทศต่าง ๆ กระทรวงต่างประเทศญี่ปุ่นนำเสนอข้อมูลความเป็นอยู่ประเพณีของญี่ปุ่น ลักษณะผลงานช่วงนี้เป็นบทความมากกว่าหนังสือและงานวิจัย สถาบันการศึกษาเริ่มผลิตตำราเกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นมากขึ้น ช่วงที่ 4 ค.ศ. 1980-1989 มีสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นมากในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นบทความ งานวิจัย และหนังสือ เนื้อหาหลากหลายขึ้นทั้งด้านวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ประเพณีของญี่ปุ่น สังคมญี่ปุ่น การเมืองการปกครอง เนื่องจากทศวรรษ 1980 เป็นช่วงขยายตัวเต็มที่ของญี่ปุ่นจนมีบทบาททั้งในประเทศไทยและในโลก ช่วงที่ 5 ค.ศ. 1990-1995 มีงานเขียนเรื่องประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นมากขึ้น โดยเฉพาะตำราและบทความ

สร้อยญา คงจิตต์ (2556) สำรวจและวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ด้านญี่ปุ่นศึกษาของหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา 3 แห่ง ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ระหว่าง ค.ศ. 1974-2010 ผลการศึกษาพบว่า ประเด็นการศึกษาเริ่มหลากหลายขึ้นตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1987-1997 เช่น ด้านสื่อสารมวลชน กฎหมายบทบาทความสัมพันธ์ โดยมีงานวิจัยเชิงเปรียบเทียบกับประเทศไทยด้วย ต่อมาตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1998-2010 มีวิทยานิพนธ์เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะ ค.ศ. 2002 มีจำนวน 22 เล่ม ส่วนใหญ่เป็นงานเกี่ยวกับสังคมญี่ปุ่น อย่างไรก็ดี พบผลงานด้านวรรณกรรม ภาษาศาสตร์ และสังคมวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น ที่มีข้อสังเกตว่างานด้านภาษาศาสตร์พบมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

สร้อยญาให้ความเห็นว่าจำนวนที่เพิ่มขึ้นนี้อาจเกี่ยวกับการจัดตั้งหน่วยงานสนับสนุนด้านญี่ปุ่นศึกษา การเปิดการเรียนการสอนด้านญี่ปุ่นศึกษาระดับปริญญาโท ทั้งด้านภาษาญี่ปุ่น วรรณคดีญี่ปุ่น และญี่ปุ่นศึกษาในมหาวิทยาลัยไทย เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เริ่มเปิดหลักสูตรญี่ปุ่นศึกษาระดับปริญญาโทเมื่อปี ค.ศ. 1997 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเปิดหลักสูตรภาษาและวรรณคดีญี่ปุ่นระดับปริญญาโทเมื่อปี ค.ศ. 1998 และหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นระดับปริญญาโทเมื่อปี ค.ศ. 2007 ผลงานวิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเพื่อเข้าใจสถานการณ์ปัจจุบัน ประเด็นการศึกษา

เปลี่ยนไปตามสภาวะความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น หรือบทบาทของญี่ปุ่นต่อสังคมโลก แต่ยังไม่ค่อยพบงานที่มองญี่ปุ่นในฐานะเพื่อนร่วมโลกที่ต้องเผชิญวิกฤตร่วมกันและต้องหามาตรการรับมือร่วมกัน อีกทั้งมองว่าวิทยานิพนธ์ด้านภาษาและวรรณคดีน่าจะมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น แม้มองเห็นความพยายามที่จะสร้างองค์ความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษา แต่ยังจำเป็นต้องดูแลไม่ให้เอียงไปเฉพาะความรู้ด้านภาษาเพียงด้านเดียว

ส่วนมนวรัตน์ พรหมรัตน์ (2556) นำเสนอสถานภาพความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษาโดยวิเคราะห์เนื้อหาบทความที่นำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา ครั้งที่ 1-6 (ค.ศ. 2007-2012) โดยอธิบายพัฒนาการการศึกษาเรื่องญี่ปุ่นในประเทศไทยว่า นับแต่ปลายทศวรรษ 1980 มีการก่อตั้งชมรมญี่ปุ่นศึกษาขึ้นในประเทศไทย เริ่มมีกิจกรรมที่คึกคักขึ้นในทศวรรษที่ 2000 ต่อมาก่อตั้งเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาเมื่อ ค.ศ. 2006 เครือข่ายดังกล่าวจัดกิจกรรมรวบรวมและเผยแพร่ความรู้แก่สาธารณะ จัดประชุมวิชาการระดับชาติทุกปี มนวรัตน์สำรวจบทความที่นำเสนอในงานประชุมวิชาการระดับชาติดังกล่าว โดยเน้นเฉพาะบทความที่เกี่ยวกับการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นเท่านั้น ผลการสำรวจจำแนกได้เป็น 2 หัวข้อ คือ เรื่องนโยบายและการวางแผนเพื่อจัดระบบการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น และเรื่องแนวทางและวิธีการในการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน แบบแรกพบน้อยกว่าแบบที่ 2

นอกจากผลการศึกษาที่กล่าวมา ยังมีรายงานสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นด้านอื่นในประเทศไทยด้วย ได้แก่ ด้านปรัชญาญี่ปุ่น (สรายุทธ เลิศปัจฉิมนันท์, 2561) จึงเห็นได้ว่าการศึกษารองญี่ปุ่นในประเทศไทยมีมานานแล้ว แต่งานวิจัยและบทความเพิ่มมากขึ้นตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา อาจเพราะแหล่งข้อมูลมากขึ้น มีสถานศึกษาที่เปิดสอนหลักสูตรเฉพาะทางเกี่ยวกับญี่ปุ่นในระดับบัณฑิตศึกษาเพิ่มขึ้นในช่วงดังกล่าว อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการศึกษาด้านญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย แต่ในอีกทางหนึ่งก็สังเกตได้ว่าที่ผ่านมาการศึกษสถานภาพความรู้เรื่องญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยสำรวจข้อมูลจนถึงราวทศวรรษ 2000 เท่านั้น ข้อมูลที่สำรวจเป็นข้อมูลจากหนังสือ คลังวิทยานิพนธ์และบทความที่นำเสนอในงานประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาโดยไม่ได้มุ่งเน้นสำรวจด้านใดด้านหนึ่งเป็นการเฉพาะ ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญในการสำรวจสถานภาพองค์ความรู้เพิ่มเติมเพื่อต่อยอดผลการศึกษาเหล่านี้ รวมไปถึงสังเคราะห์สถานภาพความรู้ด้านศิลปะญี่ปุ่นในประเทศไทย โดยเฉพาะด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยซึ่งเป็นด้านที่ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้า อีกทั้งการวิเคราะห์ผลงานศิลปะ เช่น จิตรกรรมและภาพพิมพ์ นอกจากจะให้ประโยชน์ในด้านศิลปะอันได้แก่ เทคนิควิธีสร้างงานแต่ละแขนงในแต่ละสมัยแล้ว ยังเป็นข้อมูลศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและสภาพสังคมวัฒนธรรมญี่ปุ่นในยุคสมัยนั้นได้ด้วยจึงนับว่ามีความสำคัญในฐานะส่วนหนึ่งของการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัย ผู้วิจัยหวังว่าการศึกษานี้จะช่วยทำให้ทราบขอบเขตและข้อจำกัดของการศึกษาจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยในปัจจุบัน รวมทั้งมองเห็นแนวทางที่สามารถต่อยอดขยายองค์ความรู้ต่อไปในอนาคต

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อสำรวจสถานภาพองค์ความรู้ด้านศิลปะญี่ปุ่น โดยเฉพาะจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยในวารสารวิชาการและหนังสือวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย รวมทั้งศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้มีแนวโน้มเช่นนั้น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการสำรวจสถานภาพองค์ความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษาและศิลปะญี่ปุ่นในประเทศไทย

3.2 สํารวจข้อมูลบทความวิจัยบทความวิชาการจากวารสารด้านญี่ปุ่นศึกษา และหนังสือวิชาการเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นในประเทศไทยที่ให้ความรู้เกี่ยวกับจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่น

3.3 อภิปรายวิเคราะห์แนวโน้มที่พบ รวมทั้งปัจจัยที่ส่งผลให้มีแนวโน้มเช่นนั้น

4. กรอบการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า ผลการสำรวจสถานภาพความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษามักหยุดที่ทศวรรษ 2000 และมักไม่กำหนดขอบเขตเฉพาะด้านทำให้เห็นเฉพาะผลการศึกษาญี่ปุ่นศึกษาในภาพกว้าง ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยจึงกำหนดขอบเขตที่ด้านศิลปะญี่ปุ่นโดยเฉพาะจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัย เพราะที่ผ่านมายังไม่ปรากฏผลสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้ด้านนี้ในประเทศไทย และเพิ่มระยะเวลาเก็บข้อมูลให้ใกล้กับปัจจุบันซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป อย่างไรก็ตามเนื่องจากข้อจำกัดด้านระยะเวลาสํารวจข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดกรอบการเก็บข้อมูลเป็น 2 ส่วน หนึ่ง คือ บทความวิจัยบทความวิชาการ โดยจะสํารวจบทความด้านญี่ปุ่นศึกษา¹ จากวารสารจำนวน 3 รายการเพื่อตรวจสอบสถานภาพองค์ความรู้ด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่น ได้แก่ (1) “วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา”² (ต่อจากนี้ย่อว่า JSN) ฉบับที่ 1 ปี 2019 - ฉบับที่ 2 ปี 2023 (2) “วารสารญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์”³ (ต่อจากนี้ย่อว่า TJJS) ฉบับที่ 1 ปี 2019 - ฉบับที่ 2 ปี 2023 เนื่องจากทั้งสองวารสารเป็นวารสารเฉพาะด้านญี่ปุ่นศึกษาที่ก่อตั้งมายาวนาน ได้รับการยอมรับในประเทศไทย และมีบทความเกี่ยวกับญี่ปุ่นตีพิมพ์ต่อเนื่องในช่วงเวลาที่สํารวจ และ (3) “เอกสารรวมบทความผลงานประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา” ระหว่าง ค.ศ. 2019-2023 โดยจำกัดเฉพาะการนำเสนอระดับนักวิชาการและอาจารย์ ไม่รวมการนำเสนอแบบโปสเตอร์ที่เป็นการนำเสนอของนักศึกษาปริญญาตรี นอกจากนี้ คัดเฉพาะบทความวิชาการและบทความวิจัย ไม่นับรวมบทความปริทัศน์ และบทความรับเชิญ ส่วนที่ 2 คือหนังสือวิชาการ เก็บรวบรวมข้อมูลจากสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ 3 แห่ง ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันอุดมศึกษาที่มีชื่อเสียงด้านศิลปะอีก 1 แห่งคือ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยกำหนดขอบเขตเฉพาะหนังสือวิชาการที่เขียนหรือแปลเป็นภาษาไทย เพื่อให้เห็นสถานภาพองค์ความรู้ที่ผลิตขึ้นโดยชาวไทยและเข้าถึงได้ง่ายสำหรับชาวไทย โดยเก็บสถิติศิลปินที่ปรากฏในหนังสือวิชาการเหล่านั้นเพื่อพิจารณาแนวโน้มศิลปินและลักษณะผลงานของศิลปินเพื่อศึกษาแนวโน้มความรู้ด้านนี้ที่เผยแพร่ในประเทศไทย ทั้งนี้ไม่ได้จำกัดพิมพ์ เนื่องจากพบว่าหากจำกัดเฉพาะ ค.ศ. 2019-2023 จะปรากฏจำนวนผลงานน้อยมากจนไม่สามารถศึกษาสถานภาพได้

5. ผลการวิจัยและอภิปรายผล⁴

5.1 ผลสํารวจในวารสารวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษา JSN, TJJS และรวมบทความผลงานประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาระหว่าง ค.ศ. 2019-2023

¹ ในงานชิ้นนี้เก็บรวบรวมบทความโดยกว้านสายภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่น การแปล และการสอนภาษาญี่ปุ่น

² วารสารในสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย (Japanese Studies Network) สถาปนาในปี ค.ศ. 2006 ปัจจุบันเป็นที่รู้จักในฐานะเวทีเพื่อพบปะแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย นอกจากเอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติที่จัดปีละครั้งแล้ว สมาคมฯ ยังตีพิมพ์วารสารวิชาการชื่อ “วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา” (JSN Journal) ปีละ 2 ฉบับ ประกอบด้วยบทความวิชาการและบทความวิจัยว่าด้วยเรื่องญี่ปุ่นในมิติต่าง ๆ

³ วารสารโดยศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เดิมคือสถาบันญี่ปุ่นศึกษาจัดตั้งเมื่อปี ค.ศ.1981 ต่อมาขยายขอบเขตการศึกษาครอบคลุมประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปี ค.ศ.1983 จึงเปลี่ยนเป็นสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มีผลงานวิจัย หนังสือตำราวิชาการ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นศึกษามาก และยังจัดทำวารสารญี่ปุ่นศึกษาธรรมศาสตร์มาตั้งแต่ปี ค.ศ.1984 เผยแพร่บทความวิชาการและบทความวิจัยเกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษาในมิติต่าง ๆ เช่นเดียวกัน ตีพิมพ์ปีละ 2 ฉบับ

⁴ การถอดเสียงภาษาญี่ปุ่นในบทความนี้ ใช้ระบบคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เว้นแต่คำที่แพร่หลายเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป จะสะกดตามรูปแบบที่นิยมโดยทั่วไป เช่น นิเกียเซ็น สมัยเอโตะ สมัยเมจิ เป็นต้น กรณีคัดลอกชื่อเฉพาะภาษาญี่ปุ่นที่อ้างอิงจากบทความและหนังสือวิชาการที่เก็บข้อมูลจะคัดลอกตามต้นฉบับ

ในการสำรวจวารสารวิชาการครั้งนี้ ผู้เขียนจำแนกหมวดหมู่เนื้อหาบทความโดยใช้เกณฑ์ Nippon Decimal Classification (NDC) ซึ่งเป็นเกณฑ์แบ่งหมวดหมู่เนื้อหาที่สำนักหอสมุดในประเทศไทยใช้กัน นิยมใช้ พัฒนาเพื่อใช้จำแนกเนื้อหาสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับญี่ปุ่น พัฒนาขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1929 ปัจจุบันใช้ฉบับปรับปรุง ค.ศ. 2022 มีทั้งหมด 10 หมวดใหญ่⁵ ได้ผลดังนี้

ตารางที่ 1 จำนวนบทความด้านญี่ปุ่นศึกษาในวารสาร JSN (2019-2023)

ปี (2 ฉบับ)	บทความ (หัวข้อ)	สัดส่วนต่อจำนวนบทความวิชาการ/บทความวิจัยทั้งหมด/ปี (ร้อยละ)
2019	7	53.85
2020	8	88.89
2021	7	58.33
2022	6	33.33
2023	9	50.00
รวม	37	52.86

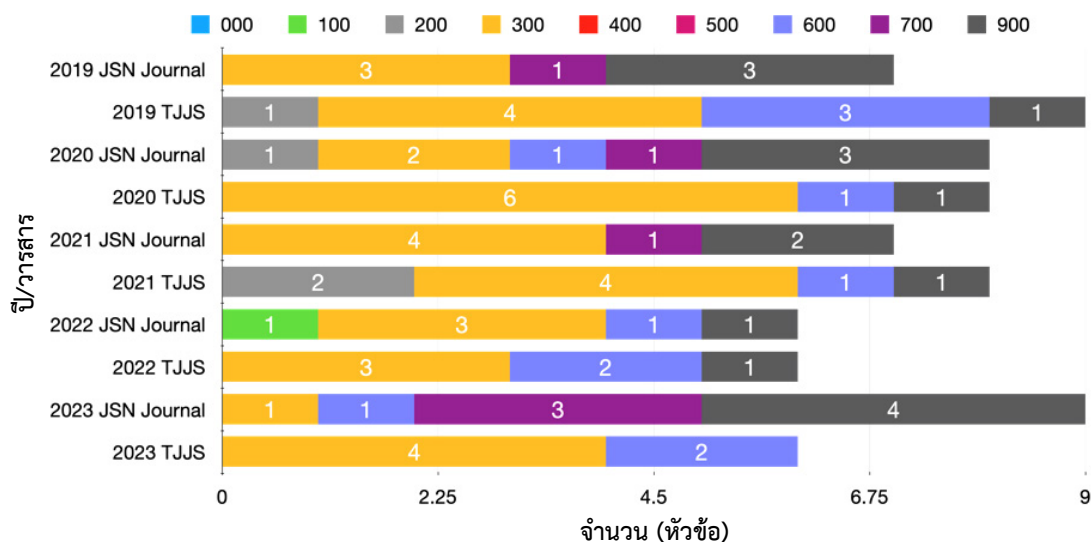
ตารางที่ 2 จำนวนบทความด้านญี่ปุ่นศึกษาในวารสาร TJJS (2019-2023)

ปี (2 ฉบับ)	บทความ (หัวข้อ)	สัดส่วนต่อจำนวนบทความวิชาการ/บทความวิจัยทั้งหมด/ปี (ร้อยละ)
2019	9	69.23
2020	8	66.67
2021	8	61.54
2022	6	50.00
2023	6	46.15
รวม	37	58.73

จากตาราง 1-2 จะเห็นได้ว่า หากพิจารณาในภาพรวมทั้ง 2 วารสารมีบทความด้านญี่ปุ่นศึกษาตีพิมพ์รอบ 5 ปี (ค.ศ. 2019-2023) เท่ากัน คือ 37 หัวข้อ แต่หากพิจารณารายละเอียดพบว่า วารสาร TJJS ตั้งแต่ ค.ศ. 2019-2023 มีจำนวนบทความด้านญี่ปุ่นศึกษา ร้อยละ 50 ขึ้นไปแทบทุกปี เว้นแต่ปี ค.ศ. 2023 ที่พบร้อยละ 46.15 ส่วนวารสาร JSN พบบทความด้านญี่ปุ่นศึกษาเฉลี่ยน้อยกว่าวารสาร TJJS ส่วนใหญ่พบประมาณครึ่งหนึ่ง มีเพียงปี ค.ศ. 2020 ที่พบมากถึงร้อยละ 88.88 ส่วนปี ค.ศ. 2022 พบเพียงร้อยละ 33.33 อาจด้วยลักษณะของสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทยที่จัดการประชุมวิชาการและการบรรยายพิเศษซึ่งครอบคลุมทั้งด้านภาษาญี่ปุ่นและญี่ปุ่นศึกษาในวารสาร JSN จึงพบบทความด้านภาษาญี่ปุ่นอย่างน้อยครึ่งหนึ่งต่อปี ส่วนวารสาร TJJS แม้จะพบบทความด้านภาษาญี่ปุ่นบ้างแต่เป็นสัดส่วนน้อยกว่าจำนวนบทความด้านญี่ปุ่นศึกษา

⁵ 000 เบ็ดเตล็ดทั่วไป 100 ปรัชญา ความเชื่อ ศาสนา จิตวิทยา 200 ประวัติศาสตร์ โบราณคดี 300 สังคมศาสตร์ (สังคม การเมือง การศึกษา กฎหมาย ฯลฯ) เศรษฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ 400 วิทยาศาสตร์ 500 เทคโนโลยี 600 อุตสาหกรรม การค้า 700 ศิลปะ การดนตรี แอนิเมชัน ภาพยนตร์ ดนตรี 800 ภาษาศาสตร์ 900 วรรณกรรม

แผนภูมิ 1 บทความด้านญี่ปุ่นศึกษาในวารสาร JSN และ TJJS
(2019 - 2023) จำแนกตามหมวดหมู่ NDC

หากพิจารณาหมวดหมู่ของบทความเฉพาะด้านญี่ปุ่นศึกษาที่พบในวารสารทั้งสองซึ่งตีพิมพ์ระหว่าง ค.ศ. 2019-2023 จะได้ผลสำรวจตามแผนภูมิ 1⁶ กล่าวคือ เมื่อพิจารณาภาพรวมช่วง 5 ปีที่ผ่านมา บทความหมวด 300 (สังคมศาสตร์) พบมากที่สุดอย่างเห็นได้ชัด รองลงมาคือหมวด 900 (วรรณกรรม) ต่อมาคือหมวด 600 (อุตสาหกรรม การค้า) 700 (ศิลปะฯ) 200 (ประวัติศาสตร์ โบราณคดี) และ 100 (ปรัชญา ศาสนา จิตวิทยาฯ) ตามลำดับ

หมวด 300 (สังคมศาสตร์) เป็นการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของสังคมเศรษฐกิจญี่ปุ่น นโยบายมาตรการ เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมเศรษฐกิจ บทบาททางเพศในสังคม รวมไปถึงความสัมพันธ์กับต่างประเทศ เช่น “มาตรการแก้ไข อัตราการเกิดต่ำของญี่ปุ่น โครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในงานบ้านและการเลี้ยงดูบุตรของผู้ชายญี่ปุ่น” (2019, JSN) “การเปลี่ยนแปลงไปของภาพ “ความเป็นหญิง” ของแม่บ้านญี่ปุ่นสมัยใหม่ ในด้านความเป็นแม่ ความเป็นแม่บ้าน และ ความเป็นหญิงทำงาน” (2020, JSN) “ยุทธศาสตร์ Belt and Road Initiative ของจีน และยุทธศาสตร์ Free and Open Indo-Pacific ของญี่ปุ่นกับการปรับแนวทางให้การช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการ” (2022, JSN) “แอลจีบีทีในสังคมการทำงานญี่ปุ่น” (2019, TJJS) “ประเด็นประวัติศาสตร์กับความขัดแย้งระหว่างเกาหลีใต้ กับญี่ปุ่นในช่วงหลังสงครามเย็น” (2021, TJJS) “การรำลึกถึงผู้เสียชีวิตในสงครามของญี่ปุ่น : กรณีศึกษา กาญจนบุรี อิเรโด ค.ศ. 1943 - 1944” (2022, TJJS) “กฎหมายระหว่างประเทศกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของญี่ปุ่น ในสมัยเมจิ ค.ศ. 1868 - 1912: กรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันการเมืองภายในประเทศและการปรับเปลี่ยน แนวทางทางการเมืองของญี่ปุ่น” (2023, TJJS)

หมวด 900 (วรรณกรรม) เป็นการวิเคราะห์งานประพันธ์ญี่ปุ่น เช่น วิเคราะห์ตัวละคร กลวิธีในการประพันธ์ แนวคิดที่สะท้อนในผลงาน งานวิจัยที่วิเคราะห์ผลงานยุคกลาง-ยุคร่วมสมัยจะปรากฏให้เห็นมากกว่า อาจเพราะ ผลงานก่อนยุคกลางมีข้อมูลให้สืบค้นน้อยกว่ามากในประเทศไทย และจำเป็นต้องมีองค์ความรู้ด้านภาษาญี่ปุ่นโบราณ ตัวอย่างเช่น “ความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าที่มีอิทธิพลต่อชนชั้นนักรบและความสัมพันธ์นาย-บ่าวในนิยายสงคราม

⁶ เนื่องจากขอบเขตการสำรวจครั้งนี้ไม่รวมบทความด้านภาษา เช่น ภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่น และการแปล จึงไม่แสดงข้อมูลหมวด 800 (ภาษาศาสตร์) แผนภูมิ 2 ก็เช่นกัน

สมัยกลางของญี่ปุ่น” (2019, JSN) “ภาพลักษณ์วิญญาณอาฆาตในวรรณกรรมเรื่องคิบุชิโนะกะมะ: เปรียบเทียบกับกรณีของโรคุโจในเก็นจิโมะโนะงะตะริ” (2019, JSN) “ผู้หญิงและลูกในบทละครโน แนวความรักและปาฏิหาริย์” (2021, JSN) “ภาพธรรมชาติในเรื่อง อ่าวซานาเลอิ ของมูรากามิ ฮารูกิ” (2023, JSN) “เมืองได้นำในผลงาน เรื่อง ดะอิชิกัมเปียวกิ ของอะเบะ โคโบ” (2020, TJJS) “ภาพกีฬาในงานวรรณกรรมสมัยใหม่ของญี่ปุ่น : กรณีศึกษาผลงานของโอกุตะ ฮิเดโอะเรื่อง “อิน เดอะ ฟูล” และเรื่อง “ไฟต์ คลับ”” (2022, TJJS) ยังมีข้อสังเกตด้วยว่า เมื่อเทียบกันแล้ว พบบทความหมวดนี้ใน TJJS น้อยกว่า

หมวด 700 (ศิลปะฯ) ประกอบด้วยเรื่องของการ์ตูน แอนิเมชัน ภาพยนตร์ ดนตรี ศิลปะซึ่งรวมทั้งจิตรกรรมและภาพพิมพ์ไว้ แต่แม้กระนั้น มีข้อสังเกตว่า ไม่พบบทความหมวดนี้ใน TJJS ค.ศ. 2019-2023 แม้แต่ฉบับเดียว ถึงจะยังพบในวารสาร JSN แทบทุกปีระหว่างช่วงที่เก็บข้อมูล แต่ผลงานแทบทั้งหมดเป็นการวิเคราะห์ผลงานการ์ตูนหรือแอนิเมชัน มีเพียงงานเดียวที่ศึกษาศิลปะแขนงอื่นคือไม้ตัด (“ไม้ตัดไทย บอนไซญี่ปุ่น” (2023), JSN) ส่วนที่เหลือตัวอย่างเช่น “สิ่งเหนือธรรมชาติในนิทานโทโนะฉบับการ์ตูนของมิสึกิ ชิเกะรุ” (2020, JSN) “เพศสถานะในพื้นที่ห้องครัว : กรณีศึกษาตัวละครเกย์ในซีรีส์อนิเมะ Antique Bakery ผลงานของ โยชิมาเงะ ฟูมิ” (2023, JSN) “จากอะตอมสู่อิวา : พัฒนาการของการผลิตอนิเมชันญี่ปุ่นระหว่าง ค.ศ. 1963-1996” (2023, JSN) จะเห็นว่า เป็นการศึกษาคติความเชื่อหรือสังคมญี่ปุ่นผ่านผลงานการ์ตูนหรือแอนิเมชัน หรือบ้างเป็นการศึกษาพัฒนาการของวงการการ์ตูนแอนิเมชันญี่ปุ่น ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่ามีอิทธิพลต่อสื่อบันเทิงต่างชาติและยังเป็น Soft Power ที่ส่งเสริมกระแสนเศรษฐกิจญี่ปุ่นจนกระทั่งปัจจุบัน แต่จะเห็นได้ว่าไม่พบผลงานที่วิเคราะห์ศิลปะแขนงอื่นในวารสารทั้งสองในช่วงที่เก็บข้อมูลไม่ว่าจิตรกรรม ภาพพิมพ์ ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ฯลฯ

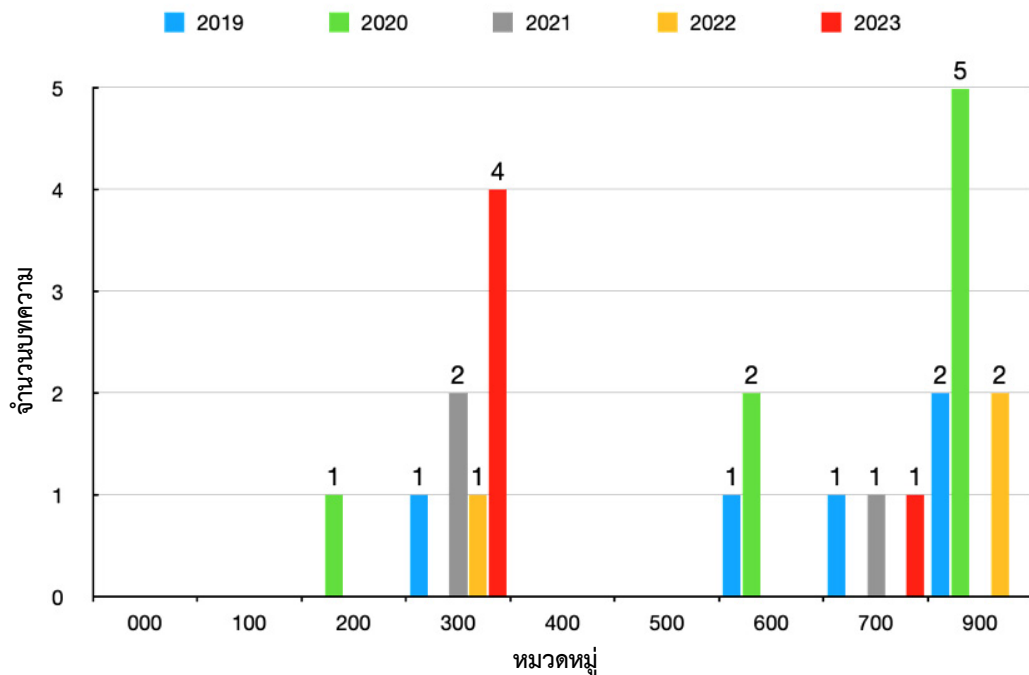
นอกจากสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทยจะจัดท้าวารสารวิชาการแล้ว ยังจัดประชุมวิชาการระดับชาติสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทยปีละ 1 ครั้ง นับเป็นเวทีหนึ่งที่รวบรวมนำเสนองานวิจัยด้านญี่ปุ่นศึกษาในองค์กรมหาวิทยาลัยบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาที่ปรากฏในเอกสารหลังการประชุมวิชาการฯ ประจำปีค.ศ. 2019-2023 ได้ผลดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 จำนวนบทความด้านญี่ปุ่นศึกษาในเอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติ
สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 13 – 17 (ค.ศ. 2019-2023)

ปี / ครั้งที่	บทความ (หัวข้อ)	สัดส่วนต่อจำนวนบทความวิชาการ/บทความวิจัยทั้งหมดในเล่ม (ร้อยละ)
2019 / 13	5	50.00
2020 / 14	8	80.00
2021 / 15	3	33.33
2022 / 16	3	50.00
2023 / 17	5	62.50
รวม	24	55.81

จากตาราง 3 จะเห็นได้ว่าในแง่จำนวนและสัดส่วนบทความ ตั้งแต่การประชุมครั้งที่ 13-17 มีบทความด้านญี่ปุ่นศึกษานำเสนอในเอกสารหลังการประชุมฯ ร้อยละ 50 ขึ้นไป เว้นแต่ครั้งที่ 15 (ค.ศ. 2021) ที่พบเพียงร้อยละ 33.33 ซึ่งพบน้อยที่สุดในรอบ 5 ปี ครั้งที่พบมากที่สุดคือครั้งที่ 14 (ค.ศ. 2020) ร้อยละ 80

แผนภูมิ 2 บทความด้านญี่ปุ่นศึกษาในเอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติ
สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 13 – 17 (ค.ศ. 2019-2023) จำแนกตามหมวดหมู่ NDC

จากแผนภูมิ 2 จะเห็นได้ว่า บทความที่นำเสนอในเอกสารหลังการประชุมฯ ภาพรวม 5 ปี บทความหมวด 900 (วรรณกรรม) พบ 9 ชิ้น หมวด 300 (สังคมศาสตร์) พบ 8 ชิ้น มีจำนวนใกล้เคียงกัน แต่งานเกี่ยวกับสังคมศาสตร์ จะพบสม่ำเสมอว่า บทความทั้งสองหมวดนี้พบมากกว่าหมวดอื่นที่เหลือน้อยเห็นได้ชัด แนวทางของบทความ หมวด 900 และ 300 ไม่แตกต่างจากที่พบในวารสาร JSN และ TJJS ซึ่งได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ ตัวอย่างเช่น “นโยบาย และสภาพปัจจุบันในการจัดการศึกษาและดูแลเด็กปฐมวัยในประเทศญี่ปุ่น: สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” (2019) “การเปลี่ยนแปลงนโยบายการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของญี่ปุ่นแก่ไทยในช่วงทศวรรษ 1980 และ 2000: กรณีศึกษาความช่วยเหลือด้านการศึกษาในเขตอุตสาหกรรมภาคตะวันออกของไทย” (2021) “การศึกษา เรื่องนักบริหารชาวต่างชาติในสังคมผู้สูงอายุของประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบัน” (2022) “สังคมสูงวัยในญี่ปุ่น: แรงงานไทย พร้อมไหมกับงานบริการผู้สูงอายุที่ญี่ปุ่น” (2023) “การเมืองวัฒนธรรมในแผ่นดินไหวใหญ่คันโต ค.ศ. 1923: จากแผน และการฟื้นฟูศีลธรรมของชาติ” (2023) ด้านวรรณกรรม เช่น “บทบาทของพระจันทร์ในบทกวีญี่ปุ่น เฮียะกุนินอิโมะ” (2020) “ภาพสะท้อนความแปลกแยกของชาวญี่ปุ่นในสังคมญี่ปุ่นศตวรรษที่ 21 จากนวนิยายเรื่องมนุษย์ร้านสะดวกซื้อ ของมูราตะ ชายากะ” (2020) ““วัง! เมลอส วัง!” ในมุมมองวรรณกรรมกิมป์ช่วงทศวรรษ 1920 ถึงสมัยก่อนสงครามโลก ครั้งที่ 2” (2022) “ความแปลกแยกของนาโอจิในวรรณกรรมเรื่องอาทิตย์สิ้นแสง” (2022) ยังคงเป็นการวิเคราะห์ ภาพสะท้อนคติความเชื่อหรือบางมิติของสังคมญี่ปุ่นผ่านตัวบทวรรณกรรม หรือหยิบยกตัวละครในเรื่องมาวิเคราะห์ ภาพที่ผู้ประพันธ์นำเสนอ

ส่วนผลงานวิชาการหมวด 700 (ศิลปะฯ) พบเพียง 3 ปี ค.ศ. 2019, 2021, 2023 ปีละ 1 ฉบับเท่านั้น ได้แก่ “Matsuhisa Hōrin’s View of the Identity of Busshi (Buddhist Image Carver)” (2019) “สัญลักษณ์ประวัติศาสตร์ ของพระพุทธเจ้าในมังงะญี่ปุ่นร่วมสมัยเรื่อง “มหาศึกคนชนเทพ”” (2021) “เพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่น: การศึกษาวิเคราะห์

เพลงญี่ปุ่นอะอัน” (2023) เป็นการวิเคราะห์ถึงนักประติมากรญี่ปุ่นยุคร่วมสมัย แนวคิดที่สะท้อนในการ์ตูน และประวัติเพลงไทยเดิมที่สัมพันธ์กับความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นตามลำดับ แม้จะมีความหลากหลายในแง่ประเภทผลงานศิลปะมากกว่าแนวโน้มที่ปรากฏในวารสาร JSN แต่จำนวนบทความที่นับว่าน้อยมาก กล่าวคือ ปีละ 1 ฉบับ อีกทั้งไม่ปรากฏบทความว่าด้วยศิลปะญี่ปุ่นแขนงอื่น ๆ เช่น จิตรกรรม ภาพพิมพ์ สถาปัตยกรรม ฯลฯ จึงอาจกล่าวได้ว่า ไม่เห็นความนิยมที่จะนำผลงานวิชาการหมวด 700 มานำเสนอในงานประชุมวิชาการระดับชาติสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย

จะเห็นได้ว่า งานวิจัยว่าด้วยศิลปะมักไม่นำเสนอในวารสาร JSN, TJJS และในงานประชุมวิชาการระดับชาติสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทยนัก โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์และวรรณกรรม หากจะมียงานวิจัยว่าด้วยศิลปะญี่ปุ่นนำเสนอในวารสารและงานประชุมวิชาการเหล่านั้น พบว่า ส่วนใหญ่เกี่ยวกับการ์ตูนแอนิเมชันมากกว่าที่จะเป็นการวิเคราะห์ผลงานศิลปะอย่างจิตรกรรมและภาพพิมพ์ หรือศิลปะประเภทอื่น เช่น ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ฯลฯ โดยเฉพาะผลงานก่อนยุคร่วมสมัย ไม่ปรากฏเลยแม้แต่ฉบับเดียวระหว่างค.ศ. 2019-2023

5.2 ผลสำรวจองค์ความรู้ด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยในหนังสือวิชาการ

การสร้างองค์ความรู้จำเป็นต้องใช้ทักษะองค์ความรู้ทั้งพื้นฐานและเฉพาะทางประกอบกัน กรณีการศึกษาด้านศิลปะญี่ปุ่น ย่อมต้องประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับผลงานที่ใช้วิจัย มีการเก็บข้อมูล ศึกษาผลงานจริง โดยเฉพาะหากผลงานนั้นไม่อาจเห็นรายละเอียดได้เพียงศึกษาจากเอกสาร รวมทั้งมีองค์ความรู้ด้านสภาพสังคมเบื้องหลังผลงาน การที่ไม่ปรากฏงานวิจัยด้านศิลปะ เช่น จิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยนักในวารสารและการประชุมวิชาการฯ ด้านญี่ปุ่นศึกษาที่สำคัญในประเทศไทยอีกทั้งยังมิประวัตินิยามยาวนาน ทำให้เบื้องต้นมองได้ว่าสถานภาพความรู้ด้านนี้ยังไม่แพร่หลายลึกซึ้งในกลุ่มญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย และการสร้างองค์ความรู้ด้านนี้ยังมีข้อจำกัด ผู้วิจัยจึงสำรวจเกี่ยวกับสถานภาพความรู้ด้านศิลปะญี่ปุ่น โดยเฉพาะด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยเพิ่มเติมโดยสืบค้นหนังสือวิชาการที่กล่าวถึงจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยในประเทศไทยด้วยคำสำคัญ ได้แก่ “ศิลปะญี่ปุ่น” “ภาพญี่ปุ่น” “ภาพเขียนญี่ปุ่น” “จิตรกรรมญี่ปุ่น” จากสำนักหอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยศิลปากรตั้งได้กล่าวไปแล้ว อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อจำกัดด้านระยะเวลาเก็บข้อมูล จึงกำหนดขอบเขตเฉพาะหนังสือวิชาการที่เขียนหรือแปลด้วยภาษาไทย เพื่อให้เห็นสถานภาพองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากชาวไทยและเข้าถึงได้ง่ายสำหรับชาวไทย ผลสืบค้นปรากฏ 82 เล่ม แต่เมื่อจำกัดเฉพาะหนังสือวิชาการที่กล่าวถึงจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยจะเหลือ 30 เล่ม

ตารางที่ 4 จำนวนหนังสือวิชาการที่กล่าวถึงจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัย

ปีพิมพ์ (ค.ศ.)	จำนวน (เล่ม)
1957-1966	1
1967-1976	3
1977-1986	5
1987-1996	5
1997-2006	8
2007-2016	6
2017-2023	2
รวม	30

จากการสำรวจ พบงานที่เก่าที่สุดในปี ค.ศ. 1960 คือ “ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น” ซึ่งสำนักข่าวสารสนเทศญี่ปุ่น แห่งสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นในประเทศไทยจัดพิมพ์ ต่อมาช่วง ค.ศ. 1977-1986 หน่วยงานที่จัดพิมพ์หนังสือ ที่มีองค์ความรู้เรื่องจิตรกรรมภาพพิมพ์ญี่ปุ่นเป็นหน่วยงานในสถานศึกษาหรือที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ องค์ความรู้เกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่น ได้แก่ ภาควิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่น ในพระบรมราชูปถัมภ์, กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น และแทบทั้งหมดเป็นตำราเอกสารประกอบการสอนใน ระดับมหาวิทยาลัย เช่น “ประวัติศาสตร์และอารยธรรมญี่ปุ่น เล่ม 2” (เพ็ญศรี กาญจนโมทย์ บรรณธิการ, 1979) “ประวัติศาสตร์ทั่วไปของญี่ปุ่นสมัยใหม่” (เพ็ญศรี กาญจนโมทย์, 1984), “เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 124-353: ภูมิหลังวัฒนธรรมญี่ปุ่น ศาสนาและศิลปะญี่ปุ่น” (เสาวลักษณ์ สุริยวงค์ไพศาล, 1985), “ประวัติวัฒนธรรม ญี่ปุ่น: ภาพโดยทั่วไปอย่างกว้าง ๆ” (ปริยา อิงคาริมย์ แบล, 1986)

ช่วง ค.ศ. 1987-1996 แนวโน้มคล้ายกับ ค.ศ. 1977-1986 แต่เริ่มปรากฏหนังสือที่วาดด้วยศิลปะญี่ปุ่น โดยเฉพาะขึ้น เช่น “ประวัติศาสตร์ศิลปะญี่ปุ่น” (มาลินี คัมภีร์ญาณนนท์, 1989) “นำชมศิลปะจีน-ญี่ปุ่น” (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 1989) ต่อมาช่วง ค.ศ. 1997-2006 พบจำนวนหนังสือวิชาการที่กล่าวถึงศิลปะญี่ปุ่นเพิ่ม เป็น 8 เล่ม นับว่ามากที่สุดในช่วงปีที่เกี่ยวข้อง แต่หนังสือที่ไม่ได้วาดด้วยศิลปะโดยตรงยังมีมากกว่า และแทบทั้งหมด หน่วยงานที่จัดพิมพ์เป็นสถาบันอุดมศึกษา ได้แก่ “สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น” (เพ็ญศรี กาญจนโมทย์, 1997) “อารยธรรมตะวันออก” (ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ บรรณธิการ, 1999) “ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น” (ศาสตราจารย์เกียรติคุณเพ็ชร สุมิตร, 2000) “ชาเลื่องแลศิลปะญี่ปุ่น” (กิตติมา อมรทัต แบล, 2002) “ศิลปะเอเชีย” (ปัญญา เทพสิงห์, 2005) “ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่” (จันทร์ฉาย ภัคธิดา, 2006) จนเมื่อเข้าสู่ ค.ศ. 2007 เป็นต้นมา จึงพบ หนังสือวิชาการที่วาดด้วยศิลปะญี่ปุ่นเพิ่มขึ้น และบางรายการยังเจาะประเภทงานเป็นการเฉพาะ เช่น “ประวัติศาสตร์ ศิลปะญี่ปุ่น History of Japanese art” (กัจจกร สุนพงษ์ศรี, 2008) “คัทซึชิเคะ โสเคโซ” (ชัยยศ อิษฏ์วรพันธุ์, 2009) “ประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันออก” (สมศิริ อนุธัย, 2014) “การเคลื่อนไหวของศิลปะภาพพิมพ์ญี่ปุ่น: รูปแบบ ประเพณีนิยมสู่ความร่วมสมัย” (ดลฤทัย ชลอมรักษ์, 2023) เป็นต้น

เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาหนังสือโดยรวม พบว่าเป็นหนังสือที่ไม่ได้วาดด้วยศิลปะโดยตรง แต่วาดด้วย ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น 14 เล่ม วัฒนธรรมญี่ปุ่น 4 เล่ม อารยธรรมตะวันออก 2 เล่ม รวม 20 เล่ม คิดเป็น 2/3 ของ ทั้งหมด เรื่องจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงเมื่ออธิบายพัฒนาการประวัติศาสตร์ อารยธรรม หรือวัฒนธรรมญี่ปุ่น อีก 1/3 ของทั้งหมดเป็นหนังสือว่าด้วยศิลปะโดยตรง แบ่งเป็นศิลปะญี่ปุ่น 6 เล่ม ศิลปะจีน-ญี่ปุ่น 1 เล่ม ศิลปะตะวันออก 1 เล่ม และศิลปะสากล 2 เล่ม นอกจากนี้ในจำนวน 30 เล่ม มีหนังสือแปล 5 เล่ม และมี 1 เล่มที่เป็นการแทรกเอกสารภาษาญี่ปุ่นเป็นส่วนหนึ่งในเอกสารประกอบการสอนซึ่งแทบทั้งหมด เรียบเรียงเป็นภาษาไทย

จากสถิติดังกล่าวนี้จึงอาจสรุปได้ว่า เริ่มพบหนังสือวิชาการภาษาไทยที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับจิตรกรรมและ ภาพพิมพ์ญี่ปุ่นตั้งแต่ ค.ศ. 1960 แต่ส่วนใหญ่ในช่วงแรกจนถึง ค.ศ. 1986 มีแนวโน้มที่จะกล่าวถึงจิตรกรรมและ ภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในฐานะส่วนหนึ่งของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม เพิ่งพบหนังสือวิชาการ ว่าด้วยประวัติศาสตร์ศิลปะญี่ปุ่นในช่วงปลายทศวรรษ 1980 และเริ่มพบหนังสือวิชาการที่กล่าวถึงศิลปะญี่ปุ่น จำนวนมากขึ้นในปลายทศวรรษ 1990 จนกระทั่งเข้าทศวรรษ 2000 แล้วจึงพบหนังสือวิชาการเกี่ยวกับศิลปะญี่ปุ่น ซึ่งกล่าวถึงจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นที่มีความเฉพาะทาง

การเข้าถึงข้อมูลด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นผ่านหนังสือวิชาการ มี 2 แบบ แบบแรกเป็นการเข้าถึงองค์ความรู้จากภายนอกสู่ภายใน หมายถึงเริ่มจากประวัติศาสตร์องค์รวมของญี่ปุ่น สถาปสังคมวัฒนธรรมแต่ละยุคสมัย แล้วจึงอธิบายเกี่ยวกับศิลปะของญี่ปุ่นในยุคสมัยนั้น และอาจอธิบายแยกย่อยตามประเภทงานศิลปะ จนถึงเรื่องจิตรกรรมและภาพพิมพ์ของยุคนั้นในที่สุด ส่วนอีกรูปแบบคือจากภายในสู่ภายนอก ตรงข้ามกับแบบแรก กล่าวคือเจาะลึกเริ่มอธิบายจากจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่น ศิลปะญี่ปุ่น จากนั้นจึงขยายออกสู่องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ สังคมวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกัน ส่วนใหญ่ลักษณะข้อมูลจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในไทยเป็นแบบแรก

นอกจากนี้ พบว่าส่วนใหญ่เมื่ออธิบายเกี่ยวกับจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นมักยกตัวอย่างผลงานที่มีชื่อเสียงเป็นตัวแทนยุคสมัยต่าง ๆ แต่มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่เอ่ยถึงชื่อศิลปิน (3 เล่ม) ส่วนใหญ่เป็นหนังสือช่วงปลายทศวรรษ 1950-1960 ผู้วิจัยพยายามเก็บข้อมูลจำนวนงานจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นที่นำเสนอในหนังสือวิชาการเหล่านี้เพื่อตรวจสอบว่าผลงานใดหรือประเภทใดที่แพร่หลายในสถานภาพความรู้จิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในไทย แต่ไม่สามารถทำได้ เนื่องจากในหนังสือหลายเล่มอธิบายเพียงลักษณะภาพโดยคร่าว เช่น เป็นภาพธรรมชาติ ภาพสีหมึกเขียนนกระเรียน เป็นต้น ยิ่งเมื่อบางภาพไม่ระบุชื่อศิลปิน จึงยิ่งตรวจสอบได้ยากว่า หมายถึงผลงานชิ้นใด ผู้วิจัยจึงเก็บข้อมูลสถิติเฉพาะรายนามศิลปินและสำนักศิลปะที่นำเสนอในหนังสือวิชาการเหล่านี้ เพื่อวิเคราะห์สถานภาพความรู้ปัจจุบันเกี่ยวกับศิลปินและแนวโน้มประเภทงานจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยในไทย⁷

ตารางที่ 5 ชื่อศิลปินและสำนักศิลปะญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยที่ปรากฏในหนังสือวิชาการ

จำนวน (เล่ม)	ชื่อศิลปิน/สำนักศิลปะ ⁸
16	葛飾北斎 (Katsushika Hokusai)
15	喜多川歌麿 (Kitagawa Utamaro)
14	雪舟 (Sesshuu)
13	狩野派 (Kanou-ha), 鈴木春信 (Suzuki Harunobu)
12	安藤広重 (Andou Hiroshige)
10	周文 (Shuubun)
9	写楽 (Sharaku), 土佐派 (Tosa-ha)
8	尾形光琳 (Ogata Kourin), 狩野正信 (Kanou Masanobu), 狩野永徳 (Kanou Eitoku)
7	円山応挙 (Maruyama Oukyo), 狩野元信 (Kanou Motonobu), 黒田清輝 (Kuroda Seiki)
6	岡倉天心 (Okakura Tenshin), 菱川師宣 (Hishikawa Moronobu), 藤原隆信 (Fujiwara no Takanobu), 長谷川等伯 (Hasegawa Touhaku)
5	Antonio Fontanesi, Ernest Fenellosa, 与謝蕪村 (Yosa Buson), 俵屋宗達 (Tawaraya Soutatsu), 池大雅 (Ike no Taiga), 狩野山楽 (Kanou Sanraku), 高橋由一 (Takahashi Yuichi), 鳥居清長 (Torii Kiyonaga)

⁷ อย่างไรก็ดี ชื่อศิลปินบางรายยังไม่สามารถสืบทราบได้แน่ชัดว่าหมายถึงศิลปินคนใด สันนิษฐานว่าเมื่อตอนอ้างอิงเนื้อหาจากหนังสือภาษาต่างประเทศ น่าจะถอดเสียงอ่านไม่ตรงกับภาษาญี่ปุ่น หรืออาจพิมพ์ผิด ตกหล่น และไม่ได้ระบุตัวสะกดภาษาญี่ปุ่นไว้ ตัวอย่างเช่น “Kosuno Kanuaka” “เกียวเจน” “ภิกษุณานิ” “เกกโกะโชอิน” “โนบุตากะ” “Jasoko” “Keizan” “โกเซโน กานัวกา” ผลสำรวจตาราง 5 นับเฉพาะชื่อศิลปินและสำนักศิลปะที่สืบทราบได้แน่ชัด

⁸ รวมชื่อศิลปินชาวตะวันตกที่มีบทบาทในประวัติศาสตร์ศิลปะญี่ปุ่นด้วย ลำดับการเขียนในตารางไม่ได้เรียงตามยุคสมัย

จำนวน (เล่ม)	ชื่อศิลปิน/สำนักศิลปะ
4	如拙 (Josetsu), 横山大観 (Yokoyama Taikan), 渡辺崋山 (Watanabe Kazan), 鳥羽僧正 (覚猷) (Tobasoujou (Kakuyuu))
3	司馬江漢 (Shiba Koukan), 安井曾太郎 (Yasui Soutarou), 山本芳翠 (Yamamoto Housui), 巨勢金岡 (Kose no Kanaoka), 文人画派 (Bunjinga-ha), 明兆 (兆殿司) (Minchou (Choudensu)), 本阿弥光悦 (Honami Kouetsu), 梅原龍三郎 (Umehara Ryuuzaburou), 梵芳 (玉えん梵芳) (Bonpou (Gyokuenbonpou)), 歌川国芳 (Utagawa Kuniyoshi), 歌川国貞 (Utagawa Kunisada), 浅井秀 (Asai Shuu), 浦上玉堂 (Uragami Gyokudou), 無等周位 (Mutoushuui), 狩野探幽(Kanou Tanyuu), 良全 (Ryouzen), 藤原信真 (Fujiwara no Nobuzane), 藤原隆能 (Fujiwara no Takayoshi), 藤島武二 (Fujishima Takeji), 青木木米(Aoki Mokubei)
2	Charles Wirgman, 下村観山 (Shimomura Kanzan), 円山派 (Maruyama-ha), 前田青邨 (Maeda Seison), 勝川春章 (Katsukawa Shunshou), 南画派 (Nanga-ha), 南蛮長崎派 (Nanban-nagasaki-ha), 土佐光起 (Tosa Mitsuoki), 土佐行広 (Tosa Yukihiro), 宋紫石 (Sou Shiseki), 岡田三郎助 (Okada Saburousuke), 巨勢派 (Kose-ha), 平賀源内 (Hiraga Gennai), 恵心僧都 (Eshinsouzu), 成忍 (恵日房) (Jounin (Enichibou)), 松村呉春 (Matsumura Goshun), 歌川豊国 (Utagawa Toyokuni), 海北友松 (Kaihou Yuushou), 溪斎英泉 (Keisai Eisen), 狩野尚信 (Kanou Naonobu), 狩野芳崖 (Kanou Hougai), 琳派 (Rim-pa), 相阿弥 (Souami), 磯田湖竜斎 (Isoda Koryuusai), 祇園南海 (Gion Nankai), 菱田春草 (Hishida Shunsou), 谷文晁 (Tani Bunchou), 青木茂 (Aoki Shigeru), 飛鳥部常則 (Asukabe no Tsunenori), 鳥居派 (Torii-ha), 鳥居清信 (Torii Kiyonobu)
1	Giovanni Capelletti, ギョクセン (Gyokusen), 五姓田義松 (Goseda Yoshimatsu), 伊藤若冲 (Itou Jakuchuu), 住吉具慶 (Sumiyoshi Gukei), 佐竹義敦 (Satake Yoshiatsu), 可翁 (Kaou), 合田清 (Gouda Kiyoshi), 土佐光信 (Tosa Mitsunobu), 土佐千代 (Tosa Chiyo), 土佐行光 (Tosa Yukimitsu), 土田麦僊 (Tsuchida Bakusen), 坂本繁二郎 (Sakamoto Hanjiro), 増山雪斎 (Mashiyama Sessai), 奥村政信 (Okumura Masanobu), 如水宗淵 (Josui Souen), 宅磨勝賀 (Takuma Shouga), 宋紫山 (Sou Shizan), 富岡鉄斎 (Tomioka Tessai), 小栗宗旦 (Oguri Soutan), 尾形乾山 (Ogata Kenzan), 山本鼎 (Yamamoto Kanae), 岩佐又兵衛 (Iwasa Matabei), 岸田劉生 (Kishida Ryuusei), 川上冬崖 (Kawakami Tougai), 応挙派 (Oukyo-ha), 文清 (Bunsei), 曾我宗誉 (Soga Souyo), 村上華岳 (Murakami Kagaku), 村山派 (Murayama-ha), 森徹山 (Mori Tetsuzan), 橋本雅邦 (Hashimoto Gahou), 歌川派 (Utagawa-ha), 歌川豊広 (Utagawa Toyohiro), 歌川貞秀 (Utagawa Sadahide), 熊代熊斐 (Kumashiro Yuuhi), 狩野内膳(Kanou Naizen), 狩野安信 (Kanou Yasunobu), 狩野山雪 (Kanou Sansetsu), 狩野洞春義信 (Kanou Doushun Yoshinobu), 狩野秀頼 (Kanou Hideyori), 狩野貞信 (Kanou Sadanobu), 白隠慧鶴(Hakuin Ekaku), 石川豊信 (Ishikawa Toyonobu), 祥啓(Shoukei), 竹内栖鳳 (Takeuchi Seihou), 能阿弥 (Nouami), 芸阿弥 (Geiami), 藤原光長 (Fujiwara Mitsunaga), 藤原基光(Fujiwara no Motomitsu), 藤原豪信 (Fujiwara no Goushin), 藤原隆親 (Fujiwara no Takachika), 豊原国周 (Toyohara Kunichika), 蹄斎北馬 (Teisai Hokuba), 酒井抱一(Sakai Houitsu), 長沢芦雪 (Nagasawa Rosetsu), 長谷川派(Hasegawa-ha), 阿弥派 (Ami-ha), 雪村周継 (Session Shuukei), 雲谷等顔 (Unkoku Tougan), 駒井源琦 (Komai Genki), 高階隆兼 (Takashina Takakane), 鳥居清倍(Torii Kiyomasu), 鳥居清元 (Torii Kiyomoto), 鳥居清忠 (Torii Kiyotada), 鶴亭 (Kakutei)

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ข้อมูลที่อ้างอิงเรื่องจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในหนังสือวิชาการของไทย โดยเฉพาะช่วงปลายทศวรรษ 1960 - ต้นทศวรรษ 2000 มักเป็นการแปลจากหนังสือภาษาอังกฤษ ทำให้ชื่อศิลปินที่ถอดเสียงเป็นอักษรไทยคลาดเคลื่อน ตัวอย่างเช่น “คาโน มาซาโนบุ” “ศิลปะสถานโตซา” “มารายามิ ออกโย” “โตรี คิโยนาเกะ”⁹ (“ประวัติอารยธรรมญี่ปุ่น”, 1973) “กาโน โมโตโนบุ” “เกียวกุเอะ บอมโป”¹⁰ (“ประวัติศาสตร์ศิลปะญี่ปุ่น”, 1989) “ฮอฟฟไก (Hoffksai)”¹¹ (“ข้าเลือกแลศิลปะญี่ปุ่น”, 2002) เป็นต้น แม้หนังสือวิชาการเหล่านี้จะให้ข้อมูลเป็นภาษาไทย แต่การถอดเสียงชื่อศิลปินคลาดเคลื่อน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีที่เขียนไว้เป็นภาษาไทยเท่านั้น ส่งผลให้การสืบย้อนเป็นภาษาญี่ปุ่นหรือภาษาอังกฤษยากขึ้นจนอาจเป็นอุปสรรคในการศึกษา

จากตารางที่ 5 พบว่า ชื่อศิลปินที่พบมากที่สุด 5 อันดับแรกแทบทั้งหมดเป็นศิลปินภาพพิมพ์อุกิโยเอะ ได้แก่ Katsushika Hokusai (葛飾北斎), Kitagawa Utamaro (喜多川歌麿), Suzuki Harunobu (鈴木春信), Andou Hiroshige (安藤広重) ตามลำดับ โดย Hokusai พบมากที่สุด 16 เล่ม นอกจากนี้ยังมีศิลปินภาพสีหมึกคือ Sesshuu (雪舟) พบมากเป็นอันดับ 3 จำนวน 14 เล่ม และชื่อสำนักศิลปะคะโน (狩野派) เท่ากับ Suzuki Harunobu จำนวน 13 เล่ม อันดับที่ 6-10 ส่วนใหญ่เป็นศิลปินยุคกลางถึงยุคสมัยใหม่ มีทั้งศิลปินภาพสีหมึก (周文) ศิลปินสำนักคะโน (狩野正信, 狩野永徳, 狩野元信) ศิลปินนักออกแบบ (尾形光琳, 長谷川等伯, 円山応挙) ศิลปินอุกิโยเอะ (写楽) เป็นต้น มีเพียง Fujiwara no Takanobu (藤原隆信) ที่เป็นศิลปินสมัยเฮอัน ส่วนสำนักศิลปะโทะซะ (土佐派) พบมากเป็นลำดับที่ 7 จำนวน 9 เล่ม น้อยกว่าสำนักศิลปะคะโน

จึงจะเห็นได้ว่าสถานภาพความรู้เกี่ยวกับงานประเพณีภาพพิมพ์ไม้อุกิโยเอะและภาพสีหมึกญี่ปุ่นจะเป็นองค์ความรู้ที่กล่าวถึงมากเมื่อเปรียบเทียบกับประเพณีอื่น ศิลปินอุกิโยเอะที่อยู่ใน 4 อันดับแรกต่างเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงในสมัยเอโดะ (คริสต์ศตวรรษที่ 17-19) ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น Kitagawa Utamaro (喜多川歌麿) (ค.ศ.1753-1806) เป็นศิลปินภาพพิมพ์อุกิโยเอะสมัยเอโดะ มีชื่อเสียงด้านภาพสาวงาม (Bijin-ga; 美人画) Suzuki Harunobu (鈴木春信) (ค.ศ.1725-1770) เป็นศิลปินภาพพิมพ์อุกิโยเอะช่วงกลางสมัยเอโดะ เริ่มต้นจากการทำภาพประกอบหนังสือและภาพพิมพ์สีแดง (Benizuri-e; 紅摺絵) หลังจากเทคนิคการพิมพ์ภาพสีพัฒนาขึ้น Harunobu จึงสร้างชื่อเสียงในฐานะศิลปินอุกิโยเอะ ผลงานที่โด่งดังเป็นภาพสาวงามทั้งคนฉึกและสาวชาวบ้านซึ่งสะท้อนวิถีชีวิตผู้คนสมัยนั้น Katsushika Hokusai (葛飾北斎) (ค.ศ.1760-1849) เป็นศิลปินภาพพิมพ์อุกิโยเอะที่มีชื่อเสียงช่วงปลายสมัยเอโดะ เริ่มศึกษางานแกะไม้ตั้งแต่อายุ 14-15 ปี จากนั้น Hokusai เริ่มสร้างชื่อในฐานะศิลปินอุกิโยเอะ เมื่ออายุได้ 19 ปี (ปลายทศวรรษ 1770) เข้าศึกษาการวาดภาพในสำนักของ Katsukawa Shunshou (勝川春章) เมื่อ Shunshou เสียชีวิตในปี ค.ศ. 1792 จึงย้ายไปเข้าศึกษาในสำนักคะโน และยังได้ศึกษาแนวจิตรกรรมจากสำนักอื่นอีกหลายสำนัก ไม่ว่าจะเป็นแนวจิตรกรรมแบบจีน แนวริมปะ แนวตะวันตก กล่าวได้ว่าเป็นศิลปินที่ไฝ่รู้และมีทักษะศิลปะหลายแนว Andou Hiroshige (安藤広重) หรือ Utagawa Hiroshige (歌川広重) (ค.ศ.1797-1858) เป็นศิลปินภาพพิมพ์อุกิโยเอะช่วงปลายสมัยเอโดะ ศึกษาศิลปะอุกิโยเอะจากสำนักอุตะงะวะ เริ่มมีผลงานตั้งแต่ทศวรรษ 1810 มีผลงานหลายแนว ทั้งภาพนักแสดง ภาพสาวงาม ภาพนักรบ ภาพสัตว์ แต่ที่สร้างชื่อมากที่สุด คือภาพทิวทัศน์

ส่วน Sesshuu (雪舟) หรือ Sesshuu-touyou (雪舟等楊) (ค.ศ.1420-1506) เป็นพระภิกษุเซ็นที่เขียนภาพสีหมึกในสมัยมุโระมะชิ Sesshuu สนใจงานภาพสีหมึกของจีนมาก จนเมื่อได้เดินทางไปเมืองจีนในสมัยราชวงศ์หมิง

⁹ หมายถึง 狩野正信、土佐派、円山応挙、鳥居清長ตามลำดับ

¹⁰ หมายถึง 狩野元信、玉えん梵芳ตามลำดับ

¹¹ หมายถึง 北斎

(ราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 15) จึงได้พบเห็นผลงานของจริงและได้ศึกษาการเขียนภาพสีหมึกในจินจนกระทั่งเดินทางกลับญี่ปุ่นใน ค.ศ.1469 Sesshuu เป็นพระจิตรกรที่มีโอกาสเดินทางไปยังเมืองต่าง ๆ ในญี่ปุ่น ผลงานสร้างชื่อของ Sesshuu จึงเป็นภาพทิวทัศน์สีหมึกที่แสดงลักษณะเด่นของภูมิประเทศในฤดูกาลต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นผลงานหลังเดินทางกลับจากจีนเมื่อพัฒนาแนวทางสร้างงานแบบของตนสำเร็จ ส่วนสำนักคะโน (Kanou-ha; 狩野派) เป็นสำนักศิลปะที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมมากที่สุดสำนักหนึ่งในญี่ปุ่นตั้งแต่ปลายสมัยมุโระมะชิถึงกลางสมัยเมจิ ศิลปินที่มีชื่อเสียงของสำนักนี้ได้แก่ Kanou Masanobu, Kanou Motonobu, Kanou Eitoku, Kanou Mitsunobu, Kanou Tanyuu, Kanou Hougai ฯลฯ

5.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบ่มเพาะองค์ความรู้ด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในไทย

จากผลสำรวจในข้อ 5.2 สังเกตได้ว่า แม้ในประเทศไทยจะมีการนำเสนอองค์ความรู้ศิลปะญี่ปุ่นด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ แต่เรื่องที่มักนำเสนอจะเกี่ยวกับศิลปินอุกิโยเอะ เช่น Hokusai, Hiroshige และพระจิตรกรภาพสีหมึกอย่าง Sesshuu ซึ่งต่างก็เป็นที่รู้จักอย่างยิ่งในประเทศญี่ปุ่นจวบจนทุกวันนี้ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมองว่าปัจจัยที่ชื่อและเรื่องราวของศิลปินเหล่านี้พบมากในหนังสือว่าด้วยเรื่องญี่ปุ่นศึกษาหรือศิลปะญี่ปุ่นในประเทศไทยนั้น ไม่ได้เกิดจากความนิยมในประเทศญี่ปุ่นที่ส่งต่อมายังประเทศไทยโดยตรง แต่คาดว่าเกี่ยวข้องกับอิทธิพลความรู้เรื่องศิลปะจากตะวันตกต่อการศึกษาศิลปะในไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า เมื่อเข้าสู่ปลายทศวรรษ 1990 งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ด้านญี่ปุ่นศึกษาพบมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสอดคล้องกับผลสำรวจที่หนังสือวิชาการที่กล่าวถึงศิลปะญี่ปุ่นซึ่งมีเรื่องจิตรกรรมและภาพพิมพ์ปรากฏมากขึ้นในปลายทศวรรษ 1990 เกี่ยวกับประเด็นนี้ ผู้วิจัยพบว่าอาจเกี่ยวข้องกับพัฒนาการการศึกษาด้านศิลปะและประวัติศาสตร์ศิลปะในไทยซึ่งมีแนวโน้มคล้ายกันคือยิ่งพัฒนาขึ้นเมื่อเข้าสู่ปลายทศวรรษ 1990 ตัวอย่างเช่น ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรก่อตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1974 โดยมีการนำทฤษฎีประวัติศาสตร์ศิลปะทางตะวันตก เช่น ฝรั่งเศสและอังกฤษมาเป็นพื้นฐาน มีการสอนการวิจัยเกี่ยวกับศิลปะทั้งตะวันออกและตะวันตก มีวิชาที่สอนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะในตะวันออกไกลโดยสังเขป ศิลปินจีน ญี่ปุ่น เกาหลี (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2530, น.201-248) หลังเปิดสอนระดับปริญญาโทใน ค.ศ. 1986 เมื่อเข้าสู่ปลายทศวรรษ 1980 เริ่มมีงานวิจัยด้านนี้มากขึ้น และเมื่อเข้าสู่ปลายทศวรรษ 1990 เปิดสอนระดับปริญญาเอกเพิ่มเติมด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าช่วงปลายทศวรรษ 1990 เป็นช่วงที่เห็นผลลัพธ์จากการผลิตงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาและคณาจารย์หลังเปิดสอนองค์ความรู้ด้านศิลปะมาแล้วระดับหนึ่ง

นอกจากนี้ ดังได้กล่าวถึงผลสำรวจแล้วว่าเพิ่งพบหนังสือวิชาการว่าด้วยประวัติศาสตร์ศิลปะญี่ปุ่นในช่วงปลายทศวรรษ 1980 และมีหนังสือวิชาการที่กล่าวถึงศิลปะญี่ปุ่นมากขึ้นในปลายทศวรรษ 1990 จนเริ่มพบหนังสือที่มีความเฉพาะทางตามประเภทของงานศิลปะญี่ปุ่นเมื่อเข้าสู่ปลายทศวรรษ 2000 เมื่อศึกษาประวัติของคณาจารย์ผู้เขียน ผู้แปลเรียบเรียง รวมทั้งรายการบรรณานุกรมที่เป็นฐานข้อมูลต้นเค้าความรู้เกี่ยวกับจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นที่นำมาสร้างเป็นองค์ความรู้ในไทยพบว่า ช่วงแรกถึงปลายทศวรรษ 1990 นั้น ส่วนใหญ่ผู้เขียนหรือผู้แปลเรียบเรียงอ้างอิงเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะญี่ปุ่นจากงานเขียนภาษาอังกฤษ แน่แน่นอนว่าผลงานที่เป็นไบเบิ้ลทางองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปะญี่ปุ่นโดยเฉพาะจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในไทยเหล่านี้มีคุณค่าทั้งสิ้น แต่การที่ผู้เขียนและผู้แปลเรียบเรียงใช้อีกสารอ้างอิงจากชาติตะวันตก ไม่ใช่จากประเทศญี่ปุ่นโดยตรง ส่งผลให้เกิดความคลาดเคลื่อนด้านภาษา การถอดเสียงชื่อเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นชื่อศิลปิน ชื่อยุคสมัย ฯลฯ รวมทั้งเกิดข้อจำกัดด้านกรอบความรู้ซึ่งจะเป็นไปตามผลการศึกษาของตะวันตกด้วย สังเกตได้ว่าชื่อศิลปินและประเภทผลงานจิตรกรรมภาพพิมพ์ญี่ปุ่น

ก่อนยุคร่วมสมัยที่พบมากในหนังสือวิชาการของไทยล้วนเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงในโลกตะวันตกและส่งอิทธิพลต่อพัฒนาการประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตกด้วย

ศิลปะญี่ปุ่นนั้นเริ่มเป็นที่รู้จักในหมู่ชาวตะวันตกตั้งแต่ ค.ศ. 1543 เมื่อชาวโปรตุเกสเดินทางมายังประเทศญี่ปุ่น ต่อมาเมื่อฮอลันดาตั้งสถานการค้าในญี่ปุ่นแล้วจึงกลายเป็นประตูนำพาศิลปะญี่ปุ่นไปยังชาติต่าง ๆ ในทวีปยุโรป แต่สินค้าที่นิยมสมัยนั้นส่วนมากยังเป็นเครื่องลายครามและเครื่องเงินมากกว่างานจิตรกรรม (Kobayashi, 2000, p.13) หลังจากเทคนิคภาพพิมพ์แกะไม้ที่ใช้สีส้นต่าง ๆ นานาพัฒนาขึ้นในราว ค.ศ.1765 แล้ว เมื่อชาวตะวันตกเห็นลักษณะงานศิลปะแปลกใหม่นี้จึงเกิดความสนใจจนกลายเป็นหนึ่งในสินค้าส่งออกยอดนิยมในที่สุด ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ศิลปะในยุโรปยึดเทคนิคที่พัฒนาขึ้นสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา เช่น ทศนิยมวิทยา การใช้แสงเงา กายวิภาค ปริมาตร ฯลฯ ดังนั้นลักษณะการใช้สีส้น การจัดวางองค์ประกอบภาพ การเขียนแบบ 2 มิติ ฯลฯ ในศิลปะญี่ปุ่นอย่างภาพอุกิโยะเอะจึงแปลกใหม่และส่งอิทธิพลต่อศิลปินตะวันตกสมัยนั้น เช่น Van Gogh, Manet, Monet, Renoir, Mucha ฯลฯ จนนำไปสู่การพัฒนาแนวทางศิลปะในยุโรปโดยเฉพาะลัทธิ Impressionism กระแสรับอิทธิพลญี่ปุ่นในงานศิลปะแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ “Japonaiserie” เป็นการใส่องค์ประกอบภาพที่แสดงถึงญี่ปุ่น เช่น มิกิโมโนหรือเครื่องลายครามแบบญี่ปุ่นปรากฏในภาพ สะท้อนความสนใจที่ชาวยุโรปโดยเฉพาะศิลปินมีต่อญี่ปุ่น และ “Japonism” เป็นการพัฒนาความสนใจนั้นให้เข้มข้นยิ่งขึ้น กล่าวคือ ไม่ใช่เพียงองค์ประกอบที่แสดงถึงญี่ปุ่นเท่านั้น แต่ยังนำแนวทางและเทคนิคทางศิลปะมาพัฒนาต่อ ไม่ว่าจะเป็นการจัดวางองค์ประกอบ การใช้สี เทคนิคการวาด รวมไปถึงสุนทรียะความงาม ฯลฯ จนอิทธิพลเหล่านั้นสะท้อนอยู่ในชิ้นงานของศิลปิน เช่นที่ Van Gogh หันมาใช้แม่สีจัดจ้านตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1880 (Kobayashi, 2000, pp.15-25; Takashina, 2000, pp.3-7)

แม้กระแส Japonism จะไม่ได้ยาวนานนักเนื่องจากจางหายไปช่วงทศวรรษ 1910-1920 แต่ก็ได้ส่งอิทธิพลมากจนเกิดแนวทางพัฒนาศิลปะใหม่ ๆ ในชาติตะวันตกดังได้กล่าวแล้วว่าศิลปินชาวตะวันตกคนสำคัญของโลกหลายคนก็เป็นส่วนหนึ่งของกระแสนี้ นอกจากนั้นช่วงทศวรรษ 1880 ยังเกิดปรากฏการณ์สำคัญด้านการศึกษาศิลปะญี่ปุ่นด้วยการตีพิมพ์หนังสืออธิบายศิลปะญี่ปุ่นในทวีปยุโรป เช่น Christopher Dresser สถาปนิกชาวอังกฤษที่เคยใช้ชีวิตในประเทศญี่ปุ่นตีพิมพ์หนังสือว่าด้วยสถาปัตยกรรมและเทคนิคสถาปัตยกรรมญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1882 แม้เป็นการอธิบายโดยคร่าวแต่ได้คัดลอกภาพเขียนญี่ปุ่นมาใช้เป็นภาพประกอบหนังสือซึ่งไม่ได้มีเพียงภาพของ Hokusai เท่านั้น Louis Gonse นักวิจารณ์ศิลปะชาวฝรั่งเศสออกหนังสือว่าด้วยศิลปะญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1883 William Anderson แพทย์ชาวอังกฤษพิมพ์หนังสือเรื่องจิตรกรรมญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1886 อีกทั้งตั้งแต่ ค.ศ.1888-1891 มีการออกนิตยสารรายเดือน “Le Japon artistique” โดย Samuel S.Bing นักสะสมนักค้าศิลปะชาวเยอรมัน-ฝรั่งเศสเป็นบรรณาธิการ นิตยสารนี้มีรายละเอียดเกี่ยวกับผลงานศิลปะญี่ปุ่น รวมทั้งคัดลอกภาพผลงานบรรจุไว้เป็นภาพประกอบนิตยสาร ศิลปินชาวตะวันตกหลายคนรวมทั้ง Van Gogh ก็ได้ชมศิลปะญี่ปุ่นอย่างภาพพิมพ์อุกิโยะเอะจากนิตยสารนี้ โดยจากการศึกษาของ Mabuchi (1997, pp.228-229) ได้กล่าวไว้ว่า นับแต่ญี่ปุ่นเปิดประเทศในปลายสมัยเอโดะและงานศิลปะญี่ปุ่นส่งออกไปยังทวีปยุโรป ชื่อของ Hokusai ก็เป็นที่รู้จักแล้วในฐานะตัวแทนศิลปินญี่ปุ่น มีชื่อและภาพคัดลอกผลงานของ Hokusai จำนวนมากปรากฏในหนังสือเป็นภาพประกอบ ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า Hokusai และศิลปินอุกิโยะเอะที่มีชื่อเสียงในสมัยเอโดะปรากฏชื่อและผลงานในเอกสารของตะวันตกตั้งแต่ทศวรรษ 1880 ประกอบกับกระแส Japonism ที่ส่งอิทธิพลในชาติตะวันตกช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 จึงทำให้ยังเป็นที่รู้จักกว้างขวางในแวดวงศิลปะตะวันตก ไม่ใช่เฉพาะแต่ศิลปิน แต่รวมถึงกลุ่มผู้สนใจศิลปะทั้งศิลปะญี่ปุ่นและศิลปะของตะวันตกเอง

อย่างไรก็ดี ในประเทศญี่ปุ่น ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ภาพพิมพ์อุกิโยะเอะนั้นยังไม่นับว่ามีคุณค่าในทางศิลปะ เนื่องจากเป็นผลงานที่ผลิตเพื่อค้าขายให้ความบันเทิงแก่สามัญชนเป็นสำคัญ จนชาวตะวันตกที่เข้ามาทำงานวิชาการด้านศิลปะ เช่น Ernest Fenollosa วิศวกรชาวอเมริกันที่ของ Louis Gonsse ที่ยกย่องศิลปินอุกิโยะเอะใน “The Japan Weekly Mail” ฉบับวันที่ 12 ก.ค. 1884 Fenollosa ให้ความสำคัญกับศิลปินที่สร้างงานจิตรกรรมภาพสีหมึกสมัยมุโระมะชิเช่น Sesshu ศิลปินในสำนักคะโน หรือ Ogata Kourin มากกว่า (Mabuchi, 1997, p.228)

ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 นอกจากกระแส Japonism ที่เกิดขึ้นในทวีปยุโรป ภายในประเทศญี่ปุ่นเองก็เป็ยุคสมัยแห่งการปฏิรูปเพื่อปรับเปลี่ยนประเทศสู่ความเป็นสมัยใหม่ มีการรับองค์ความรู้และแนวทางจากชาติตะวันตกมาประยุกต์ใช้ต่อยอดในการพัฒนาประเทศไม่ให้เกิดอยู่ภายใต้อิทธิพลของลัทธิลัทธิอาณานิคม ในทางหนึ่ง ศิลปะญี่ปุ่นก็มีการรับเทคนิคศิลปะตะวันตกมาประยุกต์ใช้ มีศิลปินหลายรายเดินทางไปศึกษาศิลปะในชาติตะวันตกและนำแนวทางสร้างงานกลับมาเผยแพร่ในประเทศญี่ปุ่น อีกทางหนึ่ง ก็มีการสำรวจ อนุรักษ์และศึกษาค้นคว้าศิลปะญี่ปุ่นแนวประเพณีด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Ernest Fenollosa และ Okakura Tenshin เป็นบุคคลที่มีคุณูปการอย่างยิ่งในการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปินและศิลปะญี่ปุ่นแนวประเพณี ทั้งพิมพ์งานเขียนและยังมีโอกาสได้เดินทางไปบรรยายเกี่ยวกับศิลปะญี่ปุ่น เช่น Okakura Tenshin เคยบรรยายพิเศษเรื่องจิตรกรรมเอเซียตะวันออกที่ Museum of Fine Arts, Boston เมื่อ ค.ศ. 1911 และบรรยายเกี่ยวกับศิลปะสมัยเอโดะในวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะญี่ปุ่นที่ Tokyo Fine Arts School¹² มีบันทึกเนื้อหาการบรรยายตั้งแต่ค.ศ. 1890 เป็นเวลา 3 ปี ทั้งการบรรยายที่ Boston และ Tokyo Fine Arts School พบว่ามีการยกย่องผลงานของ Sesshu ด้วย จากการศึกษางานของ Fukushi (2024, pp.12-20) พบว่าไม่ใช่เพียง Fenollosa และ Tenshin เท่านั้น แต่ชื่อและผลงานของ Sesshu ยังพบในหนังสือรวมประวัติศิลปิน หนังสือว่าด้วยทฤษฎีและตัวอย่างจิตรกรรมญี่ปุ่นสมัยเอโดะด้วย เช่น “Kibimonogatari (吉備物語)” “Honchougashi (本朝画史)” (ครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 17) “Tanseijakubokushuu (丹青若木集)” (ค.ศ.1650) เป็นต้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า Sesshu เป็นศิลปินที่มีผลงานเป็นที่ยอมรับและมีชื่อเสียงตั้งแต่ก่อนสมัยเมจิเสียอีก ประกอบกับบทบาทของ Fenollosa และ Tenshin ที่ยกย่อง Sesshu ด้วยแล้ว จึงส่งผลให้เมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ชื่อของ Sesshu ยังเป็นที่รู้จักทั้งในญี่ปุ่นและต่างประเทศ

สังเกตได้ว่าชื่อศิลปินที่พบมากที่สุด 5 อันดับแรกในผลสำรวจหนังสือวิชาการไทย ทั้ง Hokusai, Utamaro, Sesshu, Hiroshige เป็นต้น ต่างเป็นศิลปินที่ได้รับการยอมรับและมีชื่อเสียงในชาติตะวันตก โดยผู้วิจัยคิดว่าหนึ่งในปัจจัยนั้นคือกระแส Japonism ในยุโรปและกระแสการศึกษานุรักษ์ศิลปะญี่ปุ่นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 องค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปินเหล่านี้ยังเผยแพร่ต่อมาในประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตก งานเขียนว่าด้วยศิลปะญี่ปุ่นหรือเอเซียตะวันออกในชาติตะวันตกด้วย จึงสังเกตเห็นแนวโน้มว่าชื่อและประเภทผลงานศิลปินที่เป็นที่นิยมในโลกตะวันตกจากกระแสความสนใจเรื่องญี่ปุ่นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็ยังพบสืบเนื่องต่อมาในองค์ความรู้เรื่องจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในไทยเช่นกัน โดยมีแนวโน้มว่าชื่อศิลปินและประเภทผลงานเหล่านั้นเป็นที่กล่าวถึงมากกว่าศิลปินรายอื่น ดังนั้นจากข้อมูลเหล่านี้จึงอาจกล่าวได้ว่า องค์ความรู้ด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยในประเทศไทยยังจำกัดอยู่ในกรอบที่พัฒนาจากการศึกษาของตะวันตก และประเด็นยังไม่กว้างขวางเท่าที่ควร

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาสถานภาพความรู้ด้านศิลปะญี่ปุ่นในประเทศไทย โดยเฉพาะด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่น

¹² ปัจจุบัน คือ Tokyo University of the Arts

ก่อนยุคร่วมสมัย พบว่าระหว่าง ค.ศ. 2019-2023 ไม่พบบทความหมวด 700 (ศิลปะฯ) ใน TJJS ส่วนใน JSN พบทุกบทความที่จัดอยู่ในหมวด 700 เกี่ยวกับการตูนแอนิเมชัน แม้ในเอกสารหลังการประชุมวิชาการฯ (JSAT) จะพบบทความด้านศิลปะแต่ไม่ปรากฏรายการที่วิเคราะห์จิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่น ผลการสำรวจองค์ความรู้เรื่องจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยในหนังสือวิชาการไทยนั้น เริ่มพบตั้งแต่ ค.ศ. 1960 และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1990 อย่างไรก็ดี องค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปินและผลงานของศิลปินยังไม่กระจายกว้างขวาง ที่พบมากได้แก่ศิลปินอุกิโยะเอะ เช่น Hokusai, Hiroshige และพระศิลปินภาพสีหมึกอย่าง Sesshuu ซึ่งน่าจะมีปัจจัยจากกระแสความสนใจญี่ปุ่นในชาติตะวันตกคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่องค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปินรวมทั้งผลงานนำเสนอในแถบยุโรป การพัฒนารูปแบบศิลปะและกระแสศึกษาศิลปะญี่ปุ่น อีกทั้งเมื่อการศึกษาศิลปะในประเทศไทยมีพื้นฐานจากรูปแบบการศึกษาตะวันตก ใช้แหล่งอ้างอิงถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องจิตรกรรมภาพพิมพ์ญี่ปุ่นจากเอกสารชาติตะวันตก แนวโน้มองค์ความรู้จึงยังจำกัดอยู่ในกรอบการศึกษาของตะวันตกมากกว่าที่จะเป็นองค์ความรู้จากญี่ปุ่นโดยตรง และประเด็นศึกษายังไม่กว้างขวาง อย่างไรก็ตาม การสำรวจครั้งนี้ยังไม่ได้สำรวจวิทยานิพนธ์เรื่องจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยในสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย หากมีการสำรวจเพิ่มเติม คาดว่าจะช่วยให้มองเห็นสถานภาพองค์ความรู้เรื่องศิลปะญี่ปุ่นที่ละเอียดยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง (References)

- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2530). รายงานการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์การศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย ในอดีตและปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะต่อไปในอนาคต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สถาบันไทยคดีศึกษา.
- มนวรัตน์ พรหมรัตน์. (2556). การศึกษาญี่ปุ่นในญี่ปุ่นศึกษา: สถานภาพความรู้เกี่ยวกับการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นจากการประชุมวิชาการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*, 6(6), น.153-189.
- สรัญญา คงจิตต์. (2556). สถานภาพความรู้และความเข้าใจ “ญี่ปุ่น” ของสังคมไทย: ศึกษาจากวิทยานิพนธ์ญี่ปุ่นศึกษา. *วารสาร jsn Journal*, 3(1), น.34-47.
- สรายุทธ เลิศปัจฉิมนันท์. (2561). การสังเคราะห์สถานภาพการศึกษาด้านปรัชญาญี่ปุ่นในประเทศไทย. *วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ*, 11(1), น.1-17.
- สีดา สอนศรี. (2551). แนวโน้มญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย: งานวิจัยจากอดีต. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*, 25(1), น.31-47.
- Kobayashi, Toshinobu 小林利延 (2000). 「日本美術の海外流出ージャポニスムの種子はどのようにに蒔かれたのかー」 ジャポニスム学会 (編), 『ジャポニスム入門』 (13-25). 京都: 思文閣出版.
- Takashina, Shuuji 高階秀爾 (2000). 「序・ジャポニスムとは何か」 ジャポニスム学会 (編), 『ジャポニスム入門』 (3-10). 京都: 思文閣出版.
- Fukushi, Yuuya 福士雄也 (2024). 「「画聖」雪舟への道程」 京都国立博物館&日本経済新聞社 (編), 『特別展 雪舟伝説ー「画聖」の誕生ー』 (6-23). 東京: 日本経済新聞社、大阪: テレビ大阪、京都: 京都新聞.
- Mabuchi, Akiko 馬渕明子 (1997). 『ジャポニスムー幻想の日本』 東京: ブリュッケ.

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Affiliation: Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

Corresponding email: namsai@tu.ac.th.

Received: 2024/09/16

Revised: 2024/10/26

Accepted: 2024/11/04